

Јелена М. Ракић¹
Филолошка гимназија
Београд

Наслеђе 27 • 2014 • 183-191

БРОЈИВОСТ ИМЕНИЦА ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ЕМОЦИЈА У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ – ОСВРТ ИЗ УГЛА КОГНИТИВНЕ ЛИНГВИСТИКЕ

Из угла когнитивне лингвистике, апстрактни појмови метафорама се концептуализују као појмови из реалне, опипљиве стварности, што важи и за именице из домена емоција, које се у енглеском језику концептуализују или као тродимензионални ентитети у простору или као локације. Будући да се онтолошким метафорама апстрактни појмови конкретизују као материјални предмети, именице којима се означавају емоције јављају се и као бројиве и као небројиве, попут других конкретних именица. У овом раду указали смо на паралеле између концептуализације и језичке реализације именица којима се означавају емоције и градивних именица у енглеском језику. Како се градивним именицама означавају супстанце које, иако концептуализоване као небројиве, у стварности увек срећемо у некој одређеној количини, што омогућава њихово квантификовање и пребројавање, тако и именице за означавање емоција модификоване на одређени начин бивају концептуализоване као „сегменти” саме емоције, што омогућава њихово бројање.

Кључне речи: бројивост, когнитивна лингвистика, емоције, апстрактне именице, градивне именице

Увод

За предмет овог рада изабрали смо бројивост именица којима се означавају емоције у енглеском језику да бисмо указали на специфичности категорије бројивости код апстрактних именица и да бисмо показали да се концептуализација апстрактних именица, којима припадају и именице за означавање емоција, заснива делом на истим принципима на којима се заснива и концептуализација градивних именица из опипљиве стварности. Теоријски оквир овог рада је когнитивна лингвистика, која полази од става да се апстрактни домени људског искуства концептуализују на исти начин као и ситуације везане за човеково физичко постојање и деловање.

У првом делу укратко ћемо изложити оне постулате когнитивне лингвистике од значаја за наш рад. Потом ћемо се кратко осврнути на категорију бројивости, а затим ћемо указати на специфичности именица

1 ellen.jelena@gmail.com

којима се означавају емоције када је о бројивости реч. На крају ћемо указати на паралеле које постоје приликом концептуализације именица којима се означавају емоције са концептуализацијом градивних именица и понудити могуће објашњење за то.

У раду ћемо наводити оригиналне примере на чији извор ћемо указивати у загради одмах иза примера.

Концептуалне метафоре

Једно од полазишта когнитивне лингвистике је да између човековог језичког и изванјезичког знања нема оштрих граница. Метафоричност се сматра једном од суштинских одлика људског мишљења, а концептуалне метафоре утемељене су у човековом телесном искуству. Когнитивна семантика полази од претпоставке да се наш концептуални систем ослања на специфичности нашег тела и нашег функционисања у стварном свету који нас окружује. Метафора је тако главни механизам путем којег разумемо апстрактне појмове, пружајући нам начин да ментално манипулишемо појмовима који се не виде и које не можемо да опипамо и она представља структурирано пресликавање елемената из конкретнијег, изворног домена на циљни домен, који је апстрактнији. Онтолошке метафоре (уп. Кеџеџ 2010: 37-40) приписују нови онтолошки статус апстрактним појмовима, дајући им статус предмета – ми можемо ментално манипулисати својим нематеријалним искуствима на исти начин на који у стварности манипулишемо супстанцама (1а), садржатељима (1б) или предметима (1в):

- (1) а. *Ethelberta was brimming with compassion for the throbbing girl so nearly related to her.* (OED)
б. *I have an enemy of whom I am in fear.* (OED)
в. *Frank Scuffham has hopes of his committee, but acknowledges that it has not taken off yet.* (OED)

У примеру (1а) саосећање се концептуализује као супстанца (течност) под притиском унутар људског бића, које је концептуализовано као садржатељ изложен притиску. У примеру (1б), пак, стање страха концептуализује се као садржатељ, то јест ограничени простор у коме се човек налази и у коме је спутан, док се у примеру (1в) нада концептуализује као конкретан предмет који је у поседу доживљавача: осећати неку емоцију значи имати је, док изазивати неку емоцију код неког другог значи дати му је (уп. *We're not putting up with <Zombism>.* The aim of our programme is to give hope. (OED)).

Чињеница да се ова апстрактна стања у језику означавају именицама које могу бити бројиве или небројиве, као и именицама које се односе на конкретне предмете из стварности, иде у прилог овој тези. А како је основни елемент нашег спољашњег окружења простор, концептуални домен простора изузетно је значајан за проучавања из угла когнитивне лингвистике. Спацијализација, односно представљање апстрактних

појмова као тродимензионалних локација или ентитета у простору општи је когнитивни принцип (Ју 2003: 30). То важи и за домен емоција, као што се види из примера (1а, б).

Категорија бројивости

Бројивост је основна семантичка поткласа синтаксичке категорије именица у енглеском језику и везана је за чињеницу да ли се предмети у стварности концептуализују као посебне јединице које се могу пребројити, или као целине без јасних граница код којих је то немогуће. Ову категорију пресеца већ помињана дистинкција између конкретних и апстрактних именица, и то тако да се и једне и друге могу у језику појављивати и као бројиве и као небројиве. Међу конкретним небројивим именицама издвојићемо градивне именице, које означавају течности, гасове или супстанце у чврстом стању које се не концептуализују као дељиве, или се састоје од мноштва ситних чинилаца који се не перципирају као битни у целини – као што је случај са именицом *rice* (пиринач) (уп. Vježbicka 1988: 501). Другим речима, сматра се да било који део овако концептуализованог ентитета у стварности има иста својства и може стајати за тај ентитет у целини (уп. Tejlor 2002: 367).

Међутим, ситуација је компликованија него што се то на први поглед чини: бројивост није апсолутна категорија и зависи од концептуализације стварности у једној културно-језичкој заједници. То значи да се исти ентитети из стварности концептуализују различито, и у различитим језицима реализују као бројиве или небројиве именице, како је то случај, на пример, са именицама *peas* и грашак у енглеском и српском језику. Даље, у енглеском језику именице које су типично небројиве могу каткад бити употребљене и као бројиве, као што је то случај са именицом *coffee* (кафа). Кверк и др. (Kverk et al. 1985: 248) кажу да овакве именице пролазе кроз процес рекласификације, па уместо да означавају саму супстанцу означавају или њене различите подтипове, или уобичајену количину/јединицу мере са којом се у реалном животу уобичајено сусрећемо.

Вајбер и др. (1999: 244) наводе да то исто важи и за апстрактне именице, које се, употребљене као бројиве, односе на појединачне инстанце појаве коју означавају. Тејлор (2002: 379) иде и даље, рекавши да вероватно свака именица може бити употребљена и као бројива и као небројива у зависности од контекста, односно од концептуализације која се у датом контексту сматра одговарајућом. Скрећемо пажњу да Тејлор не прави терминолошку разлику између небројивих (*uncountable*) именица као надређеног појма и градивних (*mass*) именица као њихове подврсте, што није редак случај у англистичкој литератури. О томе в. Lejzerson 2011.

У енглеском језику бројиве именице имају посебан облик за множину и једино се оне јављају са неодређеним чланом када су у облику јединице.

Бројивости именица којима се означавају емоције

Raden и Dirven (2007: 83-84) разматрају именице којима се емоције у енглеском означавају и кажу да све апстрактне именице пролазе кроз процес конкретизације (reification), то јест оне саме представљају примере онтолошких метафора које нам омогућавају да апстрактне појмове третирамо као конкретне, опипљиве предмете. Пошто након овог процеса апстрактни појмови добијају статус „ствари”, именице којима се апстрактни појмови означавају морфосинтаксички се понашају попут именица којима се означавају конкретни предмети. У светлу категорије бројивости, именице којима се означавају емоције могу бити бројиве, као у примерима (2а) и (2б), или небројиве, као у примеру (2в):

- (2) а. We could inject Scotophobin and induce a fear of the dark. (OED)
б. The fearsome virus is closely related to smallpox, raising fears the technology could be used in biowarfare. (OED)
в. Patrick trembles with fear and relief when he thinks of Mr. Fergusson who first put him on a charge. (OED)

Raden и Dirven кажу да се ситуације за које се сматра да трају ограничени временски период, концептуализују као предмети, те да се зато реализују као бројиве именице. С друге стране, ситуације које се сматрају трајнима, концептуализују се као материје или супстанце, и потом кодирају у језику као небројиве. Ми сматрамо да се ово објашњење може применити и на случај када се емоција концептуализује као садржатељ, при чему скрећемо пажњу да емоција као садржатељ представља метонимију у онтолошком смислу, будући да се емоција типично концептуализује као аморфна, односно као флуид (в. Kevečeš 2000), те сам процес концептуализације емоције као садржатеља представља метонимију САДРЖАТЕЉ ЗА САДРЖАЈ, што даље омогућава менталну манипулацију. Ово ћемо илустровати примером

- (3) It is for the guilty to live in fear. (OED)

Међутим, ми сматрамо да ово објашњење не представља исцрпну слику могућих ситуација у енглеском језику.

У примеру (3) страх се концептуализује као стално и непроменљиво стање и кодира се као небројива именица. Али, с друге стране, о трајном и непроменљивом стању ради се и у следећим примерима у којима се именица кодира као бројива и у јединини:

- (4) а. Its citizens live in a fear of reprisals and harassment by government lackeys, its economy is in tatters, its media have been muzzled, and the social fabric of this once peaceful land is in danger of disintegration. (<http://www.nieman.harvard.edu/inthenewsitem.aspx?id=100213>)
б. The US would be a better place if you as well lived in such a fear for the rest of your life. (<http://talk.baltimoresun.com/showthread.php?t=243095&page=2>)

Исто важи и за пратеће (concomitant) или мотивишуће емоције (уп. Raden i Dirven 2007: 329), као у примерима

- (5) a. They, jellied *with fear*, uttered no challenge. (OED)
 б. It is *out of fear* of what is known as squareness that we rarely say what we really think or feel. (OED)

насупротив којих имамо примере типа

- (6) a. A reading of this book inspires us *with a fear* lest French salacity is to be paraded in the English tongue. (OED)
 б. But are there good reasons why citizens should comply with these demands, or do they act merely *out of a fear of punishment*? (http://www.southampton.ac.uk/history/undergraduate/cip_modules/phil1006_introduction_to_political_philosophy.page)

Чини нам се да објашњење о тренутним налетима емоција и емоцијама као трајним стањима не покрива на адекватан начин случајеве из горе наведених примера. Штавише, разрађујући ову хипотезу, Raden и Dirven наводе и пример апстрактне именице *knowledge* (знање) која се не односи на домен емоција, рекавши да се она у језику кодира као небројива (Raden i Dirven 2007: 84). Међутим, насупротив примера

- (7) Modern *knowledge* demands that leather should not only be 'Acid free' but 'Protected' as well. (OED)

имамо

- (8) a. A *knowledge* of certain other languages is a highly useful auxiliary in the study of our own (OED)
 б. Philosophy wants axiomata media. It is only by such middle principles or mediating principles that it can hope to arrive at a view of the world in which *all the knowledges* of the various sciences will form a unified whole. (OED)

Слично томе, Tejlor (2002: 379) наводи именицу *education* (образовање) као пример да иста именица може бити употребљена и као бројива и као небројива, али не и у множини, иако је могуће, у одговарајућем контексту пронаћи насупротив

- (9) It is no longer proper to use as our second national motto *in education* 'Blow you, Jack, our top five per cent are absolutely splendid'. (OED)

примере и са неодређеним чланом и у множини, као у

- (10) a. Travelling through the back country with Bill Langford was *an education*, a 'bushman's' education. (OED)
 б. *The educations of the two sexes* were so trenchantly separated that neither had access to the knowledge of the other. (OED)

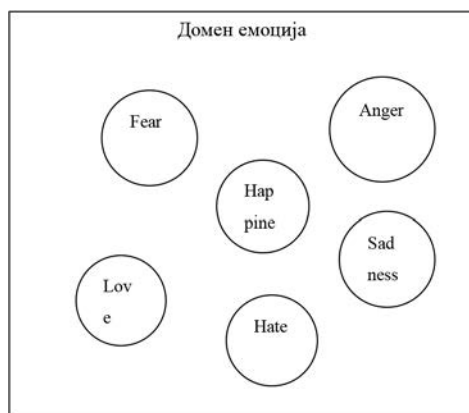
Тумачење које Raden и Dirven предлажу чини нам се још мање адекватним када се ради о домену менталног стања, коме именица *knowledge* припада, будући да се оваква стања не концептуализују као изненадна, способна за самостално деловање и која се тешко могу

ставити под контролу. Исто важи и за именицу *education*, која означава једну друштвено и културно условљену категорију. Поставља се, стога, питање зашто апстрактне именице, којима припадају и именице којима се означавају емоције, имају двојачко понашање када је о бројивости реч.

Концептуализација апстрактних и градивних именица

Како се апстрактне именице концептуализоване као стања заправо концептуализују као аморфне, без јасних граница и одређене количине или броја елемената, њихова реализација у језику слична је реализацији градивних именица – узећемо за пример именицу *cheese* (сир). Отуда могућност њиховог кодирања као небројивих именица у језику. Међутим, у нашем искуству ми материје сусрећемо увек у неком конкретном облику или у конкретној количини и оперишемо тим културолошки условљеним квантификаторима када је о одређеној градивној именици реч: *a wheel of cheese* (котур сира). Приметићемо, пак, да у оваквој ситуацији градивна именица остаје кодирана као небројива, док типичан квантификатор може да се броји. Да ли ћемо се о некој материји изразити само небројивом именицом или партитивном синтагмом која омогућава да се градивна именица „броји” зависи од нашег комуникативног фокуса у датој изванјезичкој ситуацији, с тим што је партитивна синтагма увек одређенија и има конкретнији референт у поређењу са градивном именицом употребљеном самостално.

Код апстрактних именица на делу је мало другачији, али компатибилан процес концептуализације и језичке реализације. С једне стране, једна емоција концептуализована као стање, и која стоји у контрасту са другим сродним стањима кодира се на исти начин као и опште употребљена градивна именица. Графички би се то могло представити овако:

Слика 1

Али, када је фокус у изванјезичкој ситуацији на неком конкретнијем аспекту саме емоције, она се концептуализује као да је могуће „одломити” један њен комад који је даље могуће ближе одредити, бројати или њиме ментално манипулисати. Али, за разлику од партитивних синтагми, када је о апстрактним именицама реч, језички се не реализује некакав квантификатор, већ сама именица добија морфосинтаксичка својства бројивости. Графички би се то могло представити на следећи начин:

Слика 2

Скрећемо пажњу да схематизовани приказ представља својеврсно упрошћавање ситуације када се о апстрактним појмовима ради, пре свега зато што покушавамо да нешто аморфно, неограничено и неописиво представимо дводимензионално. Али с друге стране, управо могућност да се аналогија пронађе и да се различите „врсте” страха представе на исти начин као кришке сира, на пример, поткрепљује нашу тезу о сродним процесима концептуализације, а још шире, тезу о општијим метафоричким процесима којима се апстрактни појмови концептуализују путем конкретнијих, при чему језичка реализација пружа конкретне доказе о томе.

Узевши ово у обзир, постаје очигледно и зашто се апстрактне именице могу употребљавати у множини. Употребљене у облику множине, именице којима се означавају емоције могу се односити на различите „врсте” те емоције, као у примеру

(11) *More immediate fears tend to overshadow the long-term political value of wooing the Afro-Asians.* (OED)

Друга могућност је да се, када су употребљене у множини, ове именице односе на различите инстанце доживљавања или испољавања емоције, као у примеру

(12) а. *It was therefore one of our greatest happinesses.* (OED)

б. *Deceivers fed their fears and kept them alarmed.* (OED)

Притом су могуће различите нијансе, зависно од контекста: у примеру (12а) реч је о консекутивним доживљајима истог субјекта, док је у примеру (12б) реч о емоцији која је истовремено присутна код већег броја различитих људи.

Рејн (2011: 117) наводи примере из којих се види да је ово могуће и са осталим апстрактним именицама:

- (13) а. Multicultural *musics* offer a wealth of rich musical works for students to explore.
б. As a boy he was reckless and fun-loving, yet given to long *silences*.
в. his dubious *sincerities*
г. There was movement and low voices, then a pair of *laughters*.

Скрећемо пажњу да се истоветно понашају и градивне именице – у примеру (14а) ради се о различитим врстама сира, док се пример (14б) односи на конкретне количине обликоване на устаљени начин:

- (14) а. Stuffed pasta should only be called ravioli when it is stuffed with eggs, ricotta and other *cheeses*. (OED)
б. After the *cheeses* have been properly salted they are carried from the salting-house to the cheese-room. (OED)

Закључак

Из свега наведеног следи закључак да је бројивост семантичко својство именица које се јављају у одређеном језичком и изванјезичком контексту. Иако типично небројиве, и апстрактне и градивне именице могу се у језику појавити као бројиве: промена перспективе у датом контексту омогућава да се исте појаве из стварности концептуализују на различите начине према потреби говорника. Паралеле језичког понашања именица које се односе на емоције са другим апстрактним, као и са градивним именицама које су конкретније од њих, упућују на то да се концептуализација апстрактних појмова ослања на наше поимање стварног света који нас окружује. Сличности се пре свега огледају у томе да се градивне именице могу употребљавати са квантификатором, који омогућава бројање иако сама именица и даље остаје небројива, док код именица којима се означавају емоције сама именица постаје бројива ако се уз њу употреби модификатор који тако добија исту функцију као квантификатор код градивних именица. Друга сличност огледа се у томе да се различите подврсте супстанце која се означава градивном именицом у језику могу реализовати бројиво употребљеном именицом, као што се и различите инстанце емотивног доживљаја такође у језику кодирају именицом у множини.

Општије гледано, на примеру бројивости именица којима се означавају емоције јасно се види да су граматика и значење неодвојиви, као и да значење прожима све нивое језичке структуре, што је и основни постулат когнитивне лингвистике.

Литература

- Bajber et al. 1999: D. Biber et al., *Longman Grammar of Spoken and Written English*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Ju 2003: N. Yu, Synesthetic metaphor: A cognitive perspective, Berlin: *Journal of Literary Semantics*, 32 (1), 19-34.
- Kevečeš 2000: Z. Kövecses, *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kevečeš 2010: Z. Kövecses, *Metaphor. A Practical Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Kverk et al.. 1985: R. Quirk et al., *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Harlow: Longman.
- Lejzerson 2011: P. Lasersohn, Mass Nouns and Plurals, y: K. von Heysinger et al. (ред.), *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning vol. 2*, Berlin: De Gruyter, 1131-1153.
- OED: *Oxford English Dictionary*. 2009. Second Edition. CD-ROM (v. 4.0). Oxford: Oxford University Press.
- Pejn 2011: T. E. Payne, *Understanding English Grammar*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Raden i Dirven, 2007: G. Radden, R. Dirven, *Cognitive English Grammar*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tejlor 2002: J. R. Taylor, *Cognitive Grammar*, Oxford: Oxford University Press.
- Vježbicka 1988: A. Wierzbicka, *The Semantics of Grammar*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Jelena M. Rakić

COUNTABILITY OF ENGLISH NOUNS DENOTING EMOTIONS – A COGNITIVE LINGUISTICS OVERVIEW

Summary

From the point of view of cognitive linguistics, abstract nouns are conceptualized in the same way as tangible things via conceptual metaphors. This applies to nouns denoting emotions as well, which are conceptualized in English either as three-dimensional entities in space or as locations. Since ontological metaphors serve as a means of reification of emotions as concrete things, nouns denoting them can be either countable or uncountable. In this paper we have shown the parallels between conceptualizations and linguistic realizations of nouns denoting emotions and mass nouns. Mass nouns in English denote substances which are conceptualized as uncountable, but in our real-life experience we always encounter them in a certain amount, which enables their quantification and counting. Similarly, nouns denoting emotional states, when modified in a certain way, are conceptualized as possible 'segments of emotion', which, in turn, enables counting.

Key words: countability, cognitive linguistics, emotions, abstract nouns, mass nouns

Примљен 05.06.2013.
Исправљен 08.02.2014.
Прихваћен 22.02.2014.